

LIETUVIŲ KALBOS BŪTOJO KARTINIO LAIKO FUNKCINIAI ATITIKMENYS ANGLŲ KALBOJE

I. STEPONAVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos būtasis kartinis laikas modalinių atspalvių gausumu bei perkeltinio vartojimo įvairumu neprilygsta esamajam arba būsimajam laikui. Vis dėlto ir jis stiliaus sumetimais gali būti dažnokai pasitelkiamas, ypač tuomet, kai norima kurį veiksmažodį išryškinti, išskirti iš kitų tarpo ir vaizdingai, gyvai nusakyti.

Lietuvių kalboje būtoju kartiniu laiku galima reikšti konkrečius vienkartinus arba kartotinius veiksmus, vienalaikius ar vienas po kito einančius veiksmus arba būsenas, taip pat apibendrintus, neribotos trukmės veiksmus bei būsenas ir pastovius reiškinius, vykusius praityje.

Būtoju kartiniu laiku taip pat galima nusakyti veiksmažodį, vykstantį kalbamuoju momentu arba dar vykstantį ateityje. Taip vartojamas būtasis kartinis laikas turi perkeltinę reikšmę ir eina esamojo arba būsimojo bei kartais būtojo dažninio laiko sinonimais. Perkeltinės reikšmės būtasis kartinis laikas atlieka vaizduojamąją funkciją.

Tam tikrame kontekste šis laikas gali išreikšti įvairius modalinius atspalvius, pvz., netikrumą, abejojamą, kuklumą, mandagumą ir pan.

Anglų kalboje būtojo kartinio laiko reikšmėms bei modaliniams atspalviams perteikti galima būtų pasirinkti vieną iš kelių laikų: Past Indefinite Tense, Past Continuous Tense, Present Perfect Tense, Present Perfect Continuous Tense, Past Perfect Tense ir Past Perfect Continuous Tense. Visoms šioms anglų kalbos laikų formoms bendra yra tai, kad jos nusako veiksmažodį, kuris vyko (įvyko) iki kalbamojo momento. Jomis nusakomo veiksmo ryšys su kalbamuoju momentu yra nevienodas: vienu atveju (Past Indefinite Tense, Past Continuous Tense) veiksmas esti pasibaigęs tolimoje arba netolimoje praityje ir su kalbamuoju momentu nesusijęs, kitu atveju (Present Perfect Tense, Present Perfect Continuous Tense) veiksmas vyko iki pat kalbamojo momento arba yra svarbus kalbamuoju momentu praities veiksmo rezultatas. Past Perfect Tense ir Past Perfect Continuous Tense formos rodo, kad veiksmas vyko (įvyko) iki tam tikro momento arba iki prasidedant kitam veiksmui praityje ir susijęs su jais, o ne su kalbamuoju momentu. Kiekvienas minėtųjų laikų turi ir vien jam būdingų reikšmės niuansų, pabrėžia kurį nors veiksmo aspektą, nusako skirtingus modalinius atspalvius. Antra vertus, kiekvienas iš šių laikų potencialiai gali įgyti vienokių ar kitokių emocijų-ekspresinių priedų ir virsti stilistiškai konotuoju – tereikia realizuoti jame glūdinčias stilistines galias, pavyzdžiui, įgyti sinoniminę kito laiko reikšmę ir stilistiškai jį pakeisti. Tos galios – nauja laiko formos semantinė-sintaksinė aplinka, naujas kontekstas.

Ar lietuvių kalbos būtojo kartinio laiko reikšmė bus laikoma neizoliuota ar izoliuota, lemia šio laiko formomis reiškiamo veiksmo santykis su kalbamuoju momentu arba su koku praities laiku ar veiksmu, taip pat veiksmožodžio semantika ir kon-

tekstas. Neizoliuotu būtoju kartiniu laiku nusakomi netolimos arba tolimesnės praeities veiksmai ir jais pabrėžiamas pasiekto rezultato aktualumas kalbamuoju ar kuriuo kitu momentu. Izoliuotu būtoju kartiniu laiku reiškiami praeities veiksmai, nesusiję su kalbamuoju momentu¹.

Pagal veiksmo baigties laiką ir rezultato aktualumą kalbamuoju momentu ar kuriuo kitu laiku skiriamos lietuvių kalbos neizoliuoto būtojo kartinio laiko perfektinė ir pliuskvamperfektinė reikšmės².

Perfektinės reikšmės būtasis kartinis laikas nusako netolimos, o kartais ir tolimesnės praeities veiksmą, kurio rezultatas akivaizdus arba aktualus tuo metu, kada kalbama. Anglų kalboje ši reikšmė perteikiama Present Perfect Tense formomis. Plg., pvz.:

– <i>Dėde, dėde, ar matai? Grai- nis nukirto savo liepą.</i> V. Krėvė.	<i>Uncle, Uncle, look! Grainis has cut down his linden³.</i>
<i>Mums, žinoma, labai malonu, kad nemaža tokių (reikšmingų. I. S.) žodžių danai pasakė ir apie lietuvių kalbą.</i> A. Sabaliauskas.	<i>It is, of course, pleasant for us to say that Danes have said many important things about Lithuanian⁴.</i>

Present Perfect Tense formomis pasakoma, kad veiksmas yra įvykęs praityje, tačiau nenurodoma kada. Pvz.:

He's not here. He's gone (has gone) to Tynecastle.
A. J. Cronin.

Laiko aplinkybė gali patikslinti, ar veiksmas įvyko tolimesnėje, ar netolimoje praityje, tačiau konkrečiai to veiksmo nelokalizuoja⁵. Sakinyje pavartoti laiko prievėiksmai *always, never, ever, before* nukelia veiksmą į tolimesnę praeitį, o prievėiksmai *just, already, yet, recently* rodo veiksmą ką tik pasibaigus. Pastaroji vartoseną, t. y. nusakymas neseniai įvykusio, konkrečiai nelokalizuoto praeities veiksmo, kurio rezultatas aktualus tuo metu, kada kalbama, yra būdingesnė Present Perfect Tense formoms⁶.

Išimtimi galima laikyti tuos atvejus, kai Past Indefinite Tense yra vartojamas Present Perfect Tense formoms būdinga reikšme: nusakyti neapibrėžtu metu vykusiam ar įvykusiam veiksmui, kurio rezultatas yra akivaizdus arba aktualus tuo metu, kada kalbama. Taip esti tuomet, kai sakinyje pavartojamas neapibrėžtą laiką žymintis prievėiksmais, pvz., *always, ever, never*. Su dviem pastaraisiais, t. y. *ever* ir *never*, Past Indefinite Tense formos paprastai vartojamos klausiamajame arba neigiamajame sakinyje. Bet kuriuo iš minėtųjų atvejų Present Perfect Tense gali pakeisti Past Indefinite Tense formą⁷.

¹ Žr. Lietuvių kalbos gramatika, t. II. V., 1971, p. 97.

² Žr. ten pat, p. 98.

³ Vertimas į anglų kalbą: Vincas Krėvė. The Herdsman and the Linden Tree. New York, 1964. Visi kiti V. Krėvės vertimų į anglų kalbą pavyzdžiai imti iš to paties šaltinio.

⁴ A. Sabaliauskas. Noted Scholars of the Lithuanian Language. Biographical Sketches. Chicago, 1973.

⁵ Žr. G. N. Leech. Meaning and the English Verb. Longmans, 1971, p. 33.

⁶ Amerikos anglų kalboje ši reikšmė dažnųsyk pasakoma Past Indefinite Tense formomis. Žr. R. W. Zandvoort. A Handbook of English Grammar. Longmans, 1960, p. 62. Pvz.: I guess I am a little excited. I didn't expect customers so soon. We only opened. J. O'Hara.

⁷ Žr. G. N. Leech. Meaning and the English Verb, p. 38.

Kaip pažymi M. Šiškanova, Present Perfect Tense formos nusako šiaurietiškes veiksmas ir jo santykį su kalbamuju momentu objektyviai, neutraliai, todėl, pavartojus Past Indefinite Tense ten, kur įprasta vartoti Present Perfect Tense, veiksmažodis įgyja stilistinę konotaciją – jis gali perteikti emocinius-ekspresinius priedus. Past Indefinite Tense formomis kalbantysis gali išreikšti savo nepasitenkinimą, pasipiktinimą, o kartais ir nustebimą, džiaugsmą ar pan.⁸ Pvz.:

“Gawd (God) knows where I’ve turned“, said the cabman sneezing. “Never saw such a night!“ J. Galsworthy.

Netolimos praeities veiksmas, kurio rezultatas akivaizdus kalbamuju momentu, gali žymėti ir Present Perfect Continuous Tense formos. Anglų kalboje Continuous laikų formomis pabrėžiama veiksmo eiga ir nebaigtumas, nors tuo pačiu metu pasakoma, kad veiksmas yra laikinas, jo trukmė ribota⁹. Tad ir Present Perfect Continuous Tense formos gali būti vartojamos tuomet, kai norima išreikšti tam tikrą laiką trukusį, nebaigtą veiksmą, kurio rezultatas ar pasekmės vis dėlto matyti tuo metu, kada kalbama¹⁰.

Kartais Continuous laikais nusakoma veiksmo eigos ar nebaigtumo reikšmė tars pasitraukia į antrąjį planą ir išryškėja kalbančiojo subjektyvus požiūris į veiksmą ir jo rezultata, emocijos: nustebimas, nekantrumas, nepasitenkinimas ar pan.¹¹ Present Perfect Continuous Tense formos taip pat gali įgyti minėtų emocinių-ekspresinių priedų.

Plg., pvz.:

“What’s this?“ she demanded. — Kas čia dabar? — pasipik-
 “Something’s missing! A peach and an orange have disappeared. And who has been eating my apple-pie?“ P. L. Travers. — Kąko trūksta! Prapuolė vienas persikas ir vienas apelsinas. O kas valgė obuolių pyragą?¹²

Lietuvių kalbos pluskvamperfektinės reikšmės neizoliuotas būtasis kartinis laikas žymi veiksmą, kurio rezultatas siejamas su tam tikru praeities momentu arba su kitu praeities veiksmu. Anglų kalba pluskvamperfektinei reikšmei nusakyti turi specialų laiką – Past Perfect Tense. Jis vartojamas, kai norima pabrėžti veiksmo ar būsenos baigtį iki tam tikro momento arba iki prasidedant kitam veiksmui praeityje ir pasakyti, kad esama kokio nors ryšio tarp pasibaigusio veiksmo bei po jo sekusio veiksmo ar būsenos¹³. Plg., pvz.:

Užtraukęs pypkę, nusispiovė The old man took a pull at his
 senis ir nieko man neatsakė, lyg pipe and spat on the ground with-
 mano žodžių nei negirdėjo. out a word, as though he had
 V. Krėvė. not heard me.

⁸ М. И. Шишканова. Особенности употребления временных форм глагола в разговорном стиле современного английского языка. — В кн.: ИМО. Ученые записки. Вып. 7. Серия филологическая. М., 1961, с. 194.

⁹ Уоллес Л. Чейф. Значение и структура языка. М., 1975, с. 201.

¹⁰ Ж. Г. Н. Leech. Meaning and the English Verb, p. 46.

¹¹ Ж. С. Т. Onions. An Advanced English Syntax. London, 1927, p. 113.

¹² Vertimas į lietuvių kalbą: Pamela Trevers. Merė Popins parke. V., 1974.

¹³ Ж. В. М. Charleston. Studies on the Emotional and Affective Means of Expression in Modern English. Bern, 1960, p. 242.

Anglų kalboje panašia reikšme gali būti vartojamas ir Past Perfect Continuous Tense. Šiomis formomis galima pabrėžti veiksmo, vykusio iki tam tikro praeities momento, eigą. Pvz.:

All the facts and figures were in his head – he had been working on them for the past three weeks – and he was optimistic. A. J. Cronin.

Minėtosios formos pasako, kad veiksmas vyko ribotą laiką tarpą net ir tuomet, kai sakinyje nėra patikslinančios laiko aplinkybės. Pvz.:

The gardeners had been mowing, and there was still the smell of fresh-cut grass – the thundery air kept all scents close to earth. J. Galsworthy.

Lietuvių kalboje būtoju kartiniu laiku žymimą perfektinės reikšmės veiksmą gali nušakyti ir esamojo laiko sudurtinės atliktinės formos, o pliuskvamperfektinės reikšmės veiksmą – būtojo kartinio laiko sudurtinės atliktinės formos. Esti atvejų, kai minėtos formos vartojamos pramaišui. Vis dėlto nėra dažni atvejai, kai perfektinės reikšmės būtojo kartinio laiko formos ir esamojo laiko sudurtinės atliktinės formos vartojamos visiškai tolygiai. Šiaipjau jų pasirinkimą lemia kalbančiojo noras labiau pabrėžti kalbamuoju momentu egzistuojantį praeities veiksmo rezultatą, tam tikrą pasiektą būseną (esamojo laiko sudurtinės atliktinės formos) arba konstatuoti praeityje įvykusį faktą (būtojo kartinio laiko formos)¹⁴. Plg., pvz.:

– *Ko jūs taip žiūrite? – susidomėjo Dundulis, sugavęs jo smalsų žvilgsnį.*

– *Rodos, tamstą esu kur mačiusi...*

Draugas Dundulis, pastebėjęs Aniceto sumišimą, padrašinamai nusišypsojo ir parodė vienintelę prie sienos stovinčią kėdę, sakydamas:

– *Man pasakėjo apie tave. Pasirodo, mudu jau kartą matėmės.* J. Avyžius.

Analogiškas skirtumas pastebimas, lyginant pliuskvamperfektinės reikšmės būtojo kartinio laiko vientisinių formų ir būtojo kartinio laiko sudurtinių atliktų jų formų vartojimą: pirmosiomis ne taip labai išryškinamas prieš kokį nors praeities momentą įvykusio veiksmo rezultatas, kaip tai padaroma antrosiomis¹⁵.

Reikia pažymėti, kad lietuvių kalbai labiau būdingas vientisinio būtojo kartinio laiko vartojimas tiek perfektine, tiek pliuskvamperfektine reikšme¹⁶, o anglų kalboje minėtos reikšmės pirmiausia perduodamos sudurtiniais laikais: Present Perfect Tense, Present Perfect Continuous Tense, Past Perfect Tense ir Past Perfect Continuous Tense, nes jie rodo esant kokį nors praeities veiksmo ryšį su kalbamuoju momentu ar dabarties veiksmu arba su kokiu praeities momentu, veiksmu ar būseną. Past Indefinite Tense formomis reiškiamas veiksmažodis su kalbamuoju momentu nėra susijęs. Šio laiko formomis tik konstatuojamas praeityje įvykęs faktas, praėjusi būseną, pasakomi vienas po kito einą, vienas su kitu nesusiję veiksmai¹⁷.

Izoliuotas būtasis kartinis laikas žymi tolimoje arba netolimoje praeityje vykusį arba įvykusį veiksmą, kuris nesiejamas nei su kalbamuoju, nei su kokiu nors praeities momentu.

¹⁴ Žr. Lietuvių kalbos gramatika, t. II, p. 153.

¹⁵ Žr. ten pat, p. 156.

¹⁶ Žr. Lietuvių kalbos gramatika, t. II, p. 100.

¹⁷ Žr. George O. Curme. English Grammar. The Principles and Practice of English Grammar Applied to Present-Day Usage. New York, 1966, p. 254.

Anglų kalboje šia reikšme vartojami Past Indefinite Tense ir Past Continuous Tense. Pirmojo laiko, t. y. Past Indefinite Tense formomis tik konstatuojamas faktas apie praeities įvykius ar būsenas, o antrojo – Past Continuous Tense – formomis tie įvykiai ar būsenos aprašomi; jomis taip pat parodomas didesnis autoriaus susidomėjimas pasakojamais įvykiais, siekimas vaizdingiau, gyviau juos pateikti. Šnekamojoje kalboje, dialoguose jos itin dažnai vartojamos, kai norima išvengti oficialumo, kategoriškumo¹⁸. Pvz.:

Thrusting his hand into his overcoat pocket, he said: "I was bringing you this".

Fleur saw a flat substance wrapped in pink tissue paper. J. Galsworthy.

Labai ryškia stilistine konotaciją įgyja tie Past Continuous Tense veiksmažodžiai, kurie paprastai Continuous laikų forma nevartojami, t.y. veiksmažodžiai, reiškiantys suvokimą, jausmus, psichinę būseną¹⁹, pvz., *to feel, to hope, to understand, to suppose* ir kt. Pvz.:

Mr. Robins intimated that he could well understand such desires. Miss Margery retorted that then he was understanding much more than was good for him. A. E. Coppard.

Lietuvių kalbos izoliuotu būtuojų kartiniu laiku nusakomi tiek vienalaikiai, tiek vienas po kito einantys veiksmai.

Anglų kalboje vienas po kito sekantys veiksmai pasakomi Past Indefinite Tense formomis. Plg., pvz.:

Traibėnas, prisikimšęs pypkę, įsikando ją dantysna. Paskui išsitraukė titnagą, pintį ir skiltuvą, ėmė atsidėjęs skilti. V. Krėvė.

Traibėnas finished filling his pipe and put it between his teeth. Then he drew out his flint, steel and tinder and began carefully to strike sparks from the flint.

Vienalaikius veiksmus paprastai žymi Past Continuous Tense. Plg., pvz.:

Moterys vienos dar dairėsi aplink krosnį, kitos jau sėdėjo ant suolo ties žibintuvu ir verpė. V. Krėvė.

Some of the women were still standing by the stove, but others were already sitting and spinning on the bench in front of the lantern.

Veiksmų tarpusavio santykį paaiškina ir jungtukai *while (whilst) as, when* ir kt. Dėl jų gebėjimo reikšti veiksmų vienalaikiškumą įmanoma vietoj Past Continuous Tense formų vartoti Past Indefinite Tense formas²⁰. Pvz.:

Betty took a bite at it (a cake) and when she put it in her saucer it fell to the ground. S. Maugham.

Būtuojų kartiniu laiku lietuvių kalboje ir Past Indefinite Tense anglų kalboje galima nusakyti ne tik konkrečius praeities veiksmus, įvykius, bet ir apibendrintus

¹⁸ Žr. B. M. Charleston. Studies on the Emotional and Affective Means of Expression in Modern English. Bern, 1960, p. 248.

¹⁹ Žr. B. M. Charleston. Studies on the Emotional and Affective Means of Expression in Modern English, p. 250.

²⁰ Žr. Otto Jespersen. The Expanded Tenses. SPE, vol. 4, Tract No XXXVI, p. 527.

arba neribotos trukmės veiksmus, pastovius reiškinius, ilgalaikes būsenas praityje. Minėtųjų laikų formomis taip pat pasakomas kartojamas veiksmas. Lietuvių kalboje šiai būtojo kartinio laiko potenciali pasireikšti padeda tam tikri rodikliai: dažniniu prievieksmiu reiškiama laiko aplinkybė, kitas būtojo dažninio laiko formos veiksmazodis, platesnis kontekstas ir kt. Pvz.:

Tuo ir baigdavos pasikalbėjimas. Išalkę vaikai skubėjo namo ir nenorėjo daug kalbėti. Bet Juozukui užtekdavo ir to, ką girdėdavo, ir ryto metą tas pasikalbėjimas būdavo kartojamas. Šatrijos Ragana.

Kad ir miškas. Turėjo kadaise tėvai, kiek norėjo, kirto, vežė jį, paravinėjo... V. Krėvė.

Dažnai lietuvių kalbos apibendrinto būtojo kartinio laiko formos savo kartotinė reikšmė artimos būtojo dažninio laiko formų reikšmei ir gali pastarąsias pakeisti arba būti vartojamos pramainui. Pvz.:

Tada buvo baudžiava ir prasti žmonės ponams visus darbus nudirdavo, net riešutų turėdavo pririnkti, kiek paskirta. Ir vis tiek ponams neįtikdavo. Mažai nupiovei – lupa, kad mažai nupiovei. Daug nupiovei – lupa, kad negražiai nupiovei, svarbu prisikabinti. B. Buivydaite.

Būtojo kartinio, o ne būtojo dažninio laiko formą įprasta vartoti tuomet, kai nurodoma, kiek kartų kartojosi ar buvo kartojamas veiksmas, ir kai kartojimas vienaip ar kitaip patikslinamas²¹.

Anglų kalboje Past Indefinite Tense kartotinę reikšmę išryškina pasikartojimą patikslinantys elementai. Paprastai tai būna laiko aplinkybę išreiškiantis prievieksmis ar žodžių grupė. Pvz.:

Half of my life I got up at four o'clock in the morning, that's the way our business works. J. O' Hara.

Kartais kartotinę Past Indefinite Tense reikšmę išryškina kontrastas su kito laiko – Past Continuous Tense – forma, kuri pasako kuriuo nors praeities momentu vykstantį veiksma. Pvz.:

They (Fleur and June) were standing one on each side of the little bare table at which June took her meals. J. Galsworthy.

Kada yra rodiklis, pabrėžiantis kartojimąsi, Present Perfect, Present Perfect Continuous, Past Continuous, Past Perfect ir Past Perfect Continuous laikų formos taip pat gali žymėti kartojamą veiksma. Pvz.:

Letters from Annette were coming from Dieppe, where she and her mother were staying. J. Galsworthy.

And we've been going to the pictures about twice a week ever since. S. Maugham.

Philip Bosinney was known to be a young man without fortune, but Forsythe girls had become engaged to such before, and had actually married them. J. Galsworthy.

²¹ Žr. Z. Dumašiūtė. Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos veiksmazodžio vientisinio būtojo kartinio ir būtojo dažninio laiko reikšmė ir vartojimas. – „LTSR MA Darbai. Serija A“, 1966, 1(20), p. 185.

Šiuo atveju, be to, dar pabrėžiamas tam tikras veiksmo aspektas, pasakoma tie reikšmės niuansai, kurie būdingi vienai ar kitai laiko formai.

Apibendrintu būtoju kartiniu laiku lietuvių kalboje ir Past Indefinite Tense anglų kalboje gali būti nusakoma kieno nors ypatybė arba sugebėjimas ką atlikti. Pvz.:

Penkiolikos metų buvo, o kaip dailiai šieną piovė, oi-oi-oi!.. Lazdynų Pelėda.

She was a girl who for a ringing phone dropped exactly nothing. J. D. Salinger.

Anglų kalboje Past Continuous Tense formomis taip pat galima charakterizuoti asmenį, parodyti, kas būdinga jo elgsenai. Šių formų apibendrinantį pobūdį pabrėžia prieveiksmai *always, for ever, continually, as usual* ir pan.

Tam tikrame kontekste, parinkus atitinkamą leksiką, minėtosios formos labai aiškiai perduoda kalbančiojo emocijas, parodo, kad kalbantysis nėra abejingas kito asmens poelgiams²². Sakytinėje kalboje modalinius atspalvius, be to, dar paaikšina intonacija.

Pvz.:

His car bumped something slightly, and came to a stand. That fellow Riggs was always bumping something! J. Galsworthy.

Perkeltine reikšme vartojamas būtasis kartinis laikas gali nusakyti dabarties arba ateities veiksmą. Įprasčiausia apibendrinto būtojo kartinio laiko perkeltinė vartose-na yra ten, kur galima pavartoti kurį kitą apibendrintos reikšmės laiką: esamąjį arba būsimąjį²³. Pvz.:

Ką darysi, likęs be piemens šiuo metu, vasarai vos įpusėjus? Kur imsi ki-tą? O šitie ištvirkėliai, jiems kas? Metė ir nuėjo ... V. Krėvė.

Kolaik turi javų, arkliai kaip staininiai, žvilgėte žvilga, o pavasarį pašarų netenka – ir arkliai sulysta. Jam sakydavo: „Nušėrei arklį ir parduok. Paimsi pinigų – ir arklį nesulys“. Jis neklauso. M. Katkus.

Esti atvejų, kai kalbantysis, norėdamas išreikšti tikrumą veiksmo baigtimi ar psekme, būtojo kartinio laiko formomis pasako tai, kas vyksta kalbamuojų momentu arba gali netrukus įvykti. Pvz.:

Staiga Renė pastebėjo direktorių. Išsigandusi pridėjo ranką prie lūpų, šūktelėjo:

– Pražuvom! Direktorius čial J. Baltušis.

Lygindamas vieną iš dažniausiai vartojamų anglų kalbos būtųjų laikų – Past Indefinite Tense su esamuojų laiku – Present Indefinite Tense, P. Robertsas (P. Roberts) pažymi, kad jis yra semantiškai skurdesnis už pastarąjį ir jo perkeltinio vartojimo galimybės kur kas siauresnės²⁴. Paprastai Past Indefinite Tense tereiškia praei-

²² Žr. B. M. Charleston. Studies on the Emotional and Affective Means of Expression in Modern English, p. 247–248.

²³ Žr. J. Pikčilingis. Veiksmažodžio laikų vartojimas. – „Tarybinė mokykla“, 1958, Nr. 8, p. 29.

²⁴ Žr. P. Roberts. Modern Grammar. New York, 1968, p. 67. Plg. taip pat M. И. Шншканова. Особенности употребления временных форм глагола в разговорном стиле современного английского языка. – В кн.: ИМО Ученые записки. Вып. 7. Серия филологическая. М., 1961, с. 199.

tyje įvykusį veiksmą. Šis laikas stilistiškai skurdesnis ir už lietuvių kalbos būtajį kartinį laiką. Būtojo kartinio laiko stilistinės galios išryškėja, kai jo formos eina su perkeltinės reikšmės esamojo arba būsimojimo laiko formomis. Lietuvių kalboje vien esamuju laiku gana dažnai atkuriami praeities vaizdai, įvykiai. Anglų kalbai tokia esamojo laiko (Present Indefinite Tense arba Present Continuous Tense) vartoseną nėra taip būdinga, jos pavyzdžių randama tik epizodiškai. O kai pasakojama vien būtųjų laikų formomis, jos gali likti stilistiškai neutralios. Palyginkime kelis vertimus į anglų kalbą.

Tau jisai (samdininkas) nuostolį daro, arba ir dirba kaip šlapias dega, o tu su žodžiu bijok jam prasiarti, o ne – metė tavo pačioje darbymetėj ir nuėjo... V. Krėvė.

Toptelėjo Petriukui širdin, kad jisai užmušė kiaulę. Pražuvo jau dabar visa jo alga! Tai nukuls jį motutė, kai sužinos! V. Krėvė.

They (hired men) worked no better than wet grass burns, and if you said a word to them, they'd throw (would throw) down their tools and leave.

With a shudder, Petras realized he had killed the pig. That would be the end of his summer's wages. His mother would thrash him when she heard.

Matome, kad perkeltinės reikšmės būtasis kartinis laikas anglų kalba perteikiamas jau be lietuviškosios formoms būdingo ekspresyvumo, t. y. objektyviai, neutraliai.

Lietuvių kalbos būtuju kartiniu laiku, o anglų kalbos Past Indefinite Tense kukliau, mandagiau kas pasakoma, paklausama. Pvz.:

Norėčiau paklausti, ar galėsite man padėti. I wondered if you could help me.

Dar mandagiau anglų kalboje skamba kito būtojo laiko – Past Continuous Tense – formos. Pvz.:

I was wondering if you could help me.

Dažnai kaip tik noras išvengti tam tikro tono (oficialaus, kategoriško, dalykinio, didaktinio ar pan.) lemia Past Continuous Tense pasirinkimą²⁵. Lietuvių kalbos būtajį kartinį laiką, vartojamą mandagumo, kuklumo sumetimais, dar galima perteikti Past Perfect Tense ir Past Perfect Continuous Tense formomis, nes ir jos reiškia minėtus emocinius-ekspresinius priedus.

Taigi neretai būtųjų laikų pasirinkimą abiejose kalbose lemia ne jų atliekama loginė funkcija, o gebėjimas perteikti papildomą stilistinę informaciją – emociškai-ekspresiniai priedai. Kalbantysis (ar rašantysis) pasirenka vieną arba kitą laiko formą, išreiškiančią vienokį ar kitokį jo požiūrį į veiksmą. Kitaip sakant, autoriui ne tiek svarbu tiksliai išreikšti veiksmo laiką, jo trukmę, kiek perteikti savo emocijų vertinimą, santykį su tuo, apie ką kalba.

V. Kapsuko universitetas
Anglų filologijos katedra

Įteikta
1975 m. spalio mėn.

²⁵ Žr. B. M. Charleston. Studies on the Emotional and Affective Means of Expression in Modern English. Bern, 1960, p. 253.

FUNCTIONAL EQUIVALENTS OF LITHUANIAN PAST TENSE (BŪTASIS KARTINIS LAIKAS) IN ENGLISH

I. STEPONAVIČIŪTĖ

Summary

The paper deals with the referential and subjective functions of Lithuanian *būtas is kartinis laikas* and its functional equivalents in English. The latter can be chosen from among a number of English tenses: Past Indefinite Tense, Past Continuous Tense, Present Perfect Tense, Present Perfect Continuous Tense, Past Perfect Tense, Past Perfect Continuous Tense. Hence, there exists in the English language the possibility of transferring the time relations as well as various shades of meaning expressed by *būtas is kartinis laikas* more precisely.

Būtas is kartinis laikas can be used subjectively, i. e. for an activity or state going on at the moment of speaking or writing, or that which is likely to occur in future. The absence of the corresponding use of past tenses in English makes it necessary to convey the emotional undertone, inherent in the forms of *būtas is kartinis laikas* thus used, by other lexical or syntactical means.

Under certain circumstances past tenses in both languages can indicate courtesy, modesty, humility, and servility on the part of the speaker or, on the other hand, his annoyance, irritation, disapproval, etc.

The emotional and affective value of past tenses in both languages is most clearly revealed in the colloquial language, in fiction and, to a lesser degree, in journalistic genre. Elsewhere, i. e. in other functional styles, they are used in their purely objective function.